

A NEMZETBIZTONSÁGI SZOLGÁLATOK FELHATALMAZÁSA – NEMZETKÖZI KITEKINTÉS

A nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenysége, és azon keresztül a részükre adott (jogi) felhatalmazás széleskörű társadalmi érdeklődésre tartanak számot, nem kizárólag az utóbbi években kirobbant titkosszolgálati botrányok és emberi jogi perek, hanem a szféra körül kialakult titokzatosság miatt is. Tovább fokozza a közérdeklődést a jogi szabályozás által körülhatárolt vélt felhatalmazás, és a valóságban végrehajtott tevékenységek közötti különbség. Példaként említhető az Amerikai Egyesült Államokban 2001-ben kiadott, a terrorizmus hatékonyabb elhárítását elősegíteni hivatott Patriot Act¹ előzetes pozitív társadalmi megítélése, míg az annak felhatalmazásával végrehajtott tömeges lehallgatások negatív kritikái.

A nemzetbiztonsággal, az állam- és jogtudománnyal foglalkozó kutatók és szakemberek körében általános megállapítás², hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok létrehozása az állam olyan önvédelmi reakciója a különösen nagy veszélyt jelentő, vagy nehezen felderíthető cselekményekkel, csoportokkal kapcsolatban, amelynek eredményeképpen biztosítható az állampolgárok és az állam preventív védelme, a szükséges megelőző intézkedések bevezetésével, vagy általuk olyan időbeli nyereség realizálható, amely a kezdeményezés megragadását biztosítja.

A nemzetbiztonsági szolgálatok szabályozási kérdései általánosságban véve is érdekes kutatási területet jelentenek, ugyanis az állam által adott, igen széleskörű alapjog-korlátozást eredményező felhatalmazásnak kétséget kizáróan kell indokoltnak lennie, amely a világ legtöbb demokratikus országában – alkotmányi szinten rögzített követelmények alapján is – azt jelenti, hogy a bevezetésre kerülő intézkedéseknek nemzeti érték, vagy valamely alapjog védelmére kell visszavezethetőnek lenniük.

Külön kiemelendők a hírszerző szolgálatok szabályozási kérdései, mivel mindamellett, hogy eszköz- és módszerrendszerük egyértelműen alkalmas alapjogkorlátozásra, más állam területén folytatott műveleti tevékenység végrehajtására demokratikus országok esetében azok törvényhozása sem adhat felhatalmazást.

A nemzeti értékek és az alapvető jogok ilyen veszélyekkel szembeni védelme tehát a nemzetbiztonsági szolgálatok létrehozásának indoka, és tevékenységük célja is, amely során a jelen tanulmánynál szélesebb körű kutatások eredményeképpen megállapított alapelvek betartása által biztosítható a jogszerűség és a szakszerűség³,

¹ <https://www.congress.gov/107/plaws/publ56/PLAW-107publ56.pdf> (Letöltés ideje: 2022. 03. 03.)

² GÁL István László (Szerk.): Nemzetbiztonsági szakági jogi alapismeretek; NKE, Budapest, 2018. p. 78.

³ Lásd: SOLTÍ István: A titkos információgyűjtés, elvei, eszközei és módszerei, alkalmazásának lehetőségei a nemzetbiztonsági munkában; Doktori értekezés, NKE, Budapest, 2017.

amelyek éppen aktuális politikai és társadalmi környezettől is függő viszonya az alábbi nemzetközi – demokratikus berendezkedésű országok – példáin keresztül ragadható meg.

Amerikai Egyesült Államok

Az Amerikai Egyesült Államok (United States of America – USA) vonatkozásában vizsgálódásunk szempontjából példaként említhető szolgálat a Központi Hírszerző Ügynökség (Central Intelligence Agency – CIA). Létrehozását Harry S. Truman elnök rendelte el 1947-ben a National Security Act⁴-ben. A II. világháborút követően az átalakuló világban szükségessé vált az új kihívásokhoz igazodó katonai és hírszerzési szervezetrendszer kialakítása, ami megfelelő eszközökkel rendelkezett a kialakuló hidegháborús helyzetben az ellenérdekeltektől történő információszerezéshez. A fenti szabályozás legnagyobb módosítására a Watergate botrányral kapcsolatos kongresszusi vizsgálat eredményeképpen került sor⁵, mivel az a megállapítás született, hogy a CIA megalakulása óta (civil) törvényességi felügyelet nélkül hajtott végre hazai és külföldi fedett akciókat, amelyek súlyosan jogsértőek voltak. A CIA részt vett gyilkosságokban, elfogott belföldi leveleket, LSD-kísérleteket folytatott, mindemellett pedig egy 1949-es elnöki rendelet⁶ alapján titkosították állománytábláját, költségvetését és kiadásait, amelyet senki sem ellenőrzött. A Szenátusban mindezek miatt több bizottság került megalakításra⁷, amelyeknek napjainkig feladata a szolgálat folyamatos beszámoltatása és törvényességi felügyelete. A titkosított állománytáblák és a pénzügyi tevékenység előzetes jóváhagyását 1976-tól az elnök látta el⁸, ezzel a CIA igazgatójától ez a jogkör elkerült, és megvalósult a teljes civil kontroll.

Az eszköz- és módszerrendszer tekintetében több elnöki parancs⁹ is kiadásra került 1978 és 1981¹⁰ között, amelyek megtiltották, vagy előfeltételekhez kötötték a CIA belföldi tevékenységét, továbbá több esetben előírták a szolgáltatásoknak az FBI-tól (Szövetségi Nyomozó Iroda – Federal Bureau of Investigation) történő megrendelését, vagy a velük való szoros együttműködést. A CIA 1980-1990-es években hangoztatott álláspontja szerint a rendszer olyan mértékben vált

⁴ <https://www.govinfo.gov/content/pkg/COMPS-1493/pdf/COMPS-1493.pdf> (Letöltés ideje: 2022. 03. 03.)

⁵ A „Watergate botrány” Kongresszusi Jelentése; <https://www.senate.gov/about/resources/pdf/watergate-final-report-1974.pdf> (Letöltés ideje: 2022. 03. 16.)

⁶ Central Intelligence Agency Act; <https://www.govinfo.gov/content/pkg/COMPS-1435/pdf/COMPS-1435.pdf> (Letöltés ideje: 2022. 03. 03.)

⁷ Executive Order 11828 elnöki parancs; <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/executive-order-11828-establishing-commission-cia-activities-within-the-united-states> (Letöltés ideje: 2022. 03. 03.)

⁸ Executive Order 11905 elnöki parancs; <https://www.britannica.com/event/Executive-Order-11905> (Letöltés ideje: 2022. 03. 03.)

⁹ pld. Executive Order 12036 elnöki parancs; <https://www.britannica.com/event/Executive-Order-11905#ref1196137> (Letöltés ideje: 2022. 03. 03.)

¹⁰ Az 1981-es Executive Order 12333 elnöki parancs, amely az USA Hírszerző Közösségének konkrét információszerezési irányait határozza minden elnöki beiktatást követően felülvizsgálatra került, azonban annak lényegi változtatása csak 2004-ben történt meg. <https://www.nsa.gov/Signals-Intelligence/EO-12333/> (Letöltés ideje: 2022. 03. 03.)

túlszabályozottá, hogy az már a műveleti tevékenység hatékonyságát csökkentette. E véleményeket látszottak bizonyítani a 2001. szeptember 11-i terrorcselekmények, amely – az USA szolgálatainak együttműködési hiányosságai mellett – a humán információszerző képesség hiányára volt visszavezethető, amit a szigorú – hazai viszonylatban folytatott tevékenységre vonatkozó – törvényi megkötések váltottak ki.

A terrorcselekmények és a szolgálatok együttműködésének eredményeképpen az előző szabályozásoknál ismertebb USA Patriot Act került kiadásra, amely jelentős változásokat írt elő az amerikai nemzetbiztonsági rendszerben. Vizsgálódásunk szempontjából a CIA vonatkozásában ilyennek tekinthető a fokozott információszolgáltatás a szolgálatok között, továbbá az amerikai állampolgárok és jogaik védelme érdekében külföldön folytatható műveleti tevékenység tekintetében korábban bevezetett korlátozások egy részének feloldása.

A Snowden-botrány után 2013-ban és 2014-ben¹¹ az amerikai elnök, sajtótájékoztató-sorozaton keresztül ismertette a később, 2015-ben elfogadásra került USA Freedom Act¹² intézkedéseit, amelyek a napvilágra került jogszerűtlen tömeges megfigyelések és lehallgatások okán újra korlátozó jellegű szabályokat tartalmaztak. Ezek legfőképpen az USA technikai adatgyűjtéssel foglalkozó szolgálatát az NSA-t (National Security Agency) érintették, azonban a teljes Hírszerző Közösségre hatással voltak, hiszen korlátozták a titkos információgyűjtéssel megszerezhető adatok körét és különös követelményeket támasztottak a célszemélyek kiválasztása kapcsán (pld. szövetséges állam vezető tisztségviselőjével kapcsolatban nem gyűjthető információ, kizárólag bírói jóváhagyás után szerezhetők meg a hanghívások másolatai a telefontársaságoktól).

Egyesült Királyság

A vizsgálódásunk szempontjából releváns két brit szolgálat – Secret Intelligence Service (SIS vagy MI6) és Security Service (MI5) – jogelődjei egyaránt 1909-ig visszavezethető történelemmel rendelkeznek. A hírszerzési funkciót ellátó MI6 hivatalos, jogszabályi szintű elismerése 1994-ben történt meg a brit kormány részéről az Intelligence Services Act 1994¹³ törvényben, amelyben az ország technikai hírszerző szolgálatának¹⁴ szabályozása is megtörtént. Az előzőekből következően eddig az időpontig a szolgálattal kapcsolatos szabályozás nem volt nyilvános, így a megismerhetőség, mint generális alkotmányos követelmény sem érvényesülhetett. Mindezek alapján megállapítható, hogy az MI6 ilyen formában való létezése önmagában is alapjog-korlátozó volt. Az I. és II. világháború alatti tevékenység a szolgálat életében hagyományos katonai információszerezésre összpontosult, továbbá az MI6-hez köthető az Enigma rejtjelző eszköz szövetséges országoknak történő eljuttatása, az arra történő kiképzés végrehajtása, és a felderített információk továbbítása. A hidegháború idején a szolgálat a CIA-val közösen hajtott végre kétes akciókat, amelyek az MI6 1994-es elismerése után váltottak ki nagyobb társadalmi

¹¹ ACKERMAN, S. és ROBERTS, D.: Obama presents NSA reforms with plan to end government storage of call data; The Guardian Online 2014.

¹² <https://www.congress.gov/bill/114th-congress/house-bill/2048/text/pl?overview=closed> (Letöltés ideje: 2022. 03. 03.)

¹³ <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1994/13/contents> (Letöltés ideje: 2022. 03. 03.)

¹⁴ Government Communications Headquarters – GCHQ

viSSzhangot, ekkor azonban már a nyilvánossá tett jogi szabályozással alá lehetett támasztani a szervezet reformja iránti politikai szándékot. Ezen időszakban került kialakításra a civil kontrollként szolgáló parlamenti Hírszerzési és Biztonsági Bizottság. Ez utóbbin kívül az 1994-es jogszabály által meghatározott mechanizmusok – úgymint az egyes eszközök és módszerek, továbbá az ezek engedélyezésére jogosult vezetők – a 90-es évek közepén tett kormányzati és igazgatói nyilatkozatok alapján már 1953 óta az akkor még titkos szabályozás részét képezték. Az MI6 modernkori történelme során a CIA-val ellentétben nem került botrányok miatt a nyilvánosság kereszttüzébe, azonban a szolgálat tevékenységére kisebb mértékben hatással levő események így is bekövetkeztek.¹⁵

A brit elhárító szolgálat – MI5 – jelenleg érvényes szabályozása az 1989. évi Security Service Act¹⁶-ben történt meg. A szervezet alapvető tevékenysége a kémelhárítás, az alkotmányos berendezkedés védelme, a terrorizmus elleni harc és a brit gazdasági érdekeltségek védelme köré csoportosul, amelyen belül az első dominánsan jelenik meg az 1909-as alapítástól kezdve napjainkig. Az 1970-es évektől kezdődően a szervezet kiemelt feladatokat hajtott végre az Észak-Írország területéről kiinduló terroristának és alkotmányellenesnek nyilvánított mozgalmak elleni tevékenységben, ezen belül is a humán erővel folytatott információszerzés területén, amelyben az illetékességgel rendelkező szervezetek közül élen járt. Az MI5 1996-ban került felhatalmazásra arra, hogy a súlyos bűncselekmények esetén a titkosszolgálati eszközökkel és módszerekkel megszerzett információkkal támogathassa a rendvédelmi szervek tevékenységét azok igényei alapján. Fontos kiemelni, hogy ezekben az esetekben a törvényesség biztosítása az MI5 felelőssége maradt, hiszen az igényt támasztó szervezet nem felelhet mindezért, azok csupán a megszerzendő információk körét képesek meghatározni, a végrehajtás módját nem. Az MI5 esetében 2015-ben került nyilvánosságra, hogy az 1984-es Telecommunications Act¹⁷-re hivatkozva 2001. szeptember 11. után készletező jellegű információgyűjtéssel adattárazták a hazai és külföldi telekommunikációs eseményeket beleértve metaadatokat és beszélgetéseket is. A szolgálat ezeket háromfokozatú skálán teljesség szempontjából besorolta és még azon információkat is megtartotta, amelyek kizárólag azonosításra alkalmatlan, konkrét személyhez nem köthető adatokat tartalmaztak. Mindennek eredményeképpen a 2016-os Investigatory Powers Act¹⁸ törvénycsomagban a törvényhozás megtiltotta ezt a gyakorlatot.

Németország

A belföldi hírszerző szolgálatként működő BfV (Bundesamt für Verfassungsschutz – Szövetségi Alkotmányvédelmi Hivatal) története 1920-ig, a Weimari Köztársaság idejére vezethető vissza. A Weimari Alkotmány¹⁹ említés tesz

¹⁵ Ilyen volt a Hutton vizsgálat, amely során egy ENSZ biológiai hadviselés szakértő halálával kapcsolatban felmerült a gyanú a szervezet érintettségére.

¹⁶ <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1989/5/contents> (Letöltés ideje: 2022. 03. 03.)

¹⁷ <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1984/12/contents> (Letöltés ideje: 2022. 03. 03.)

¹⁸ <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2016/25/contents/enacted> (Letöltés ideje: 2022. 03. 03.)

¹⁹ <https://web.archive.org/web/20050308140018/http://web.jjay.cuny.edu/~jobrien/reference/ob13.html> (Letöltés ideje: 2022. 03. 04.)

a biztonság garantálásának elnöki feladatairól,²⁰ és felhatalmazást ad bizonyos alapvető jogok időszakos felfüggesztésére a nemzeti értékek és a biztonság védelme érdekében. A hivatkozott szakasz felhatalmazása alapján került létrehozásra a BfV elődjének tekinthető hivatal, amely tehát a fenti módon, alkotmányos alapokon jött létre.

A szervezet működésében lényegi változást hozó események közé sorolható a Kurd Munkáspárt 1998-as tüntetése, a 2001. szeptember 11-i terrorcselekményekkel kapcsolatos információk felderítésének elmaradása, a szélsőjobboldali szervezetek modernkori megerősödése, és a Földalatti Nemzeti Szocialista neonáci csoporttal kapcsolatos anyagok megsemmisítése.

A fentiek miatt a titkos információgyűjtésre vonatkozó szabályok ugyan nem változtak, azonban a törvényalkotó megerősítette a szolgálat felett gyakorolt civil felügyeleti szervek jogait, és szélesítette a betekintési engedélyek körét, főként a Bundestag illetékes bizottságát.

A német polgári és katonai hírszerzés, a BND (Bundesnachrichtendienst – Szövetségi Hírszerző Szolgálat) 1956-os hivatalos alapításától kezdve a CIA által szorosan felügyelt szervezetként látta el Nyugat-Németország és a NATO hírigényébe tartozó, a keleti blokkal kapcsolatos információszerző tevékenységet. A szervezet történelmében számos nagy vihart kavart esemény következett be: volt nácik felvétele és foglalkoztatása,²¹ a müncheni olimpia során elkövetett terrorcselekmény megelőzésével kapcsolatos kudarcok, az 1990-es évek újságírói megfigyelései informátoraiuk felfedése érdekében, valamint a Snowden-botrány mellékágaként a BND vonatkozásában megállapításra került, hogy együttműködött az amerikai szolgálatokkal telekommunikációs metaadatok tömeges gyűjtésében és megosztásában.

A későbbi jogszabályváltoztatások lekövezték a fenti botrányokat, a terrorcselekmények megelőzésére a 70-es években szélesítették a szervezet jogköreit, a 90-es években a Kancellária parancsban tiltotta meg a BND számára újságírók megfigyelését, a tömeges adatgyűjtések vonatkozásában pedig – mivel a parlamenti vizsgálóbizottság megállapította, hogy azok külföldi eredetűek és nem jogsértőek – a nemzetközi együttműködésben felhasználó adatok körét szűkítették, és az átadás engedélyezési szintjét növelték.

Általános szabályozási trendek

A nemzetbiztonsági szolgálatok részére biztosított széleskörű alapjogkorlátozási felhatalmazás eredete szoros összefüggésben áll az államiság kialakulásával megvalósult erőszak-monopolizálással.²² Az 'erőszakba', annak fizikai

²⁰ Article 48.

²¹ A The Independent 2018. június 29-i cikke alapján 100 volt náci szolgált a szervezetnél. Lásd továbbá: WOLF, Thomas: The origins of the BND and "official history" in Germany; Selected Lectures of the German Historical Institute Moscow, 2020.

²² Az erőszak-monopóliummal és az államok kialakulásának ilyen szempontból történő vizsgálatával kapcsolatban lásd bővebben: BALOGH László Levente: Állam és erőszak; Politikatudományi Szemle, 2011/1. pp. 119-132.

megnyilvánulása mellett általában beleértjük valamennyi alapjogkorlátozó módszert is, hiszen ezek is az állami akarat és azon keresztül az állami érdek védelme kikényszerítésének eszközei. Az államiság kialakulásának, és ahhoz kapcsolódóan az erőszak monopolizálásának összefonódása a demokratikus országokban napjainkban is fennáll. Az állam így tehát egyik oldalról érdekelt a nemzetbiztonsági szolgálatok hatékonyságának növelésében, ugyanakkor azzal, hogy alapjogkorlátozásra ad felhatalmazást részükre, ugyanennyire érdekelt az intézkedések jogszerűségének biztosítására is. Amennyiben a jogszerűséget – ehelyütt a nemzetközi szervezetek által tett ajánlásokat is a fogalomba értve – nem egyenlő, vagy kisebb súllyal venné figyelembe, úgy az állam demokratizáltságának szintje, végső soron a törvényhozó legitimitása kérdőjeleződne meg.

Amikor tehát a fent is kifejtett, demokratikus országok nemzetbiztonsági szolgálatait érintő jogsértési kérdések kerülnek előtérbe, akkor az állam természetes válaszreakciója a jogkörök korlátozása, a további jogsértés jövőbeli lehetőségének kizárása. A BND esetében bevezetett intézkedések az újságírók ellenőrzésének megtiltása volt, tekintet nélkül a velük szemben feltételezhető kockázatokra, így nem ismétlődhetett meg az eredeti jogsértés. A Snowden-botrány kapcsán a fenti hátrókból két országban megtett intézkedések amellest, hogy szintén kizárják az ugyanolyan jogsértést, amely eredetileg elkövetésre került, a szakmaiság követelményeit figyelembe véve vagy bizonyos személyi kör (pld. az USA-ban az amerikai állampolgárok) tömeges megfigyelésből való kizárásával, vagy a nemzetközi közösség és partnerszolgálati együttműködés során megosztható információk körének szűkítésével, egyes esetekben az engedélyezési szint emelésével végződtek (pld. Németországban a BND esetében). Nagy-Britanniában ugyanakkor, a tárgyalat MI5 esetében is, a tömeges megfigyelések teljes mértékben betiltásra kerültek.

Összességében megállapítható tehát, hogy az állam a nemzetbiztonsági szolgálatok – nem minden esetben jogsértő – társadalmi megítélés szerinti túlkapásaira korlátozó intézkedések bevezetésével reagál, amely néhány esetben a szakmai feladatvégrehajtást is korlátozhatja.

A nyilvánosságra került jogszerűtlenségek és a témát érintő emberi jogi perek, vagy éppen egy új jogszabály parlamenti vitája mellett kevés szó esik a külföldön végrehajtott műveleti tevékenységekről, nemzetbiztonsági vonatkozású érdekérvényesítésről. A szféra titkossága itt is tetten érhető egyrészt a titkosszolgálati eljárások és eszközök alkalmazási hatékonyságának fenntartása, másrészt az e tevékenységre történő felhatalmazás körüli kérdések miatt. Ez utóbbi a hírszerzés kardinális kérdése, mivel egyik államnak sincs joga egy másik állam területén bármilyen hasonló tevékenységet engedélyezni. A nemzetközi együttműködések keretein belül természetesen elképzelhető – megfelelően előkészített két- vagy többoldalú szerződésekkel – egymás nemzetbiztonságának elősegítése, azonban az egyoldalú tevékenység súlyos nemzetközi jogsértésnek számítana. Mindezek mellett is belátható, hogy a világon minden országnak állami érdeke az, hogy rendelkezzen más állammal kapcsolatos politikai, gazdasági, társadalmi, technológiai és katonai információval – különösen a nyíltan el nem érhetőekkel –, hiszen ez információs fölényt biztosít, amely végső soron az adott állam (nemzet) fennmaradásának elősegítését, és így a nemzeti érdekek védelmét jelenti.

Várható szabályozási irányok

A nemzetbiztonsági szolgálatok működési környezetét a társadalomtudomány emberi generációk szemszögéből vizsgáló korábbi tanulmány alapján „...a generációs különbségekből elkerülhetetlenül következő jövőbeni változások miatt a titkos felderítésre feljogosított szervezeteknek más választásuk nem lesz, mint hogy előnyükre fordítsák e különbségeket és az új nemzedékek tagjai bevonásával, képzésével és belőlük az utánpótlás kinevelésével – lehetőség szerint minél előbb – a fejlődésüket hosszú távon megtervezve ezen irányokba mozduljanak el.”²³ A várható szabályozási irányokra a fentiek valószínűleg szintén nagy hatással lesznek, hiszen mind a szolgálatok személyi állományának utánpótlása, mind a humán erővel végrehajtott nemzetbiztonsági tevékenység kapcsán kulcskérdés az emberek életkor szerinti széles körének megnyerése. A vonatkozó szabályozásnak tehát igazodnia kell mind a fiatal, mind az idősebb generáció elvárásaihoz, pontosabban kellően rugalmasnak kell lennie ahhoz, hogy az egyes generációk elvárásai kielégíthetők legyenek. Számos tanulmány²⁴ vizsgálta már a kérdést, ehelyütt kiemelendő azon aspektus, amely a társadalom részéről azon jogos elvárás erősödését támasztja, miszerint a nemzetbiztonsági szolgálatoknak alaprendeltetésük – leegyszerűsítve a biztonság garantálása – mellett a lehető legátláthatóbban és az alapvető jogokat a lehető legkevésbé korlátozva kell működni. Az ezen elvárásnak való megfelelés nem, hogy nem könnyű, hanem a szerző véleménye szerint annak szakmai oldalról történő megfogása is nehézségekbe ütközik. A biztonság garantálása soha nem lehet teljes, mivel ez a totális megfigyelést jelentené (gondoljunk csak egy „magányos farkas” elkövető esetére, aki akár évekig is bármiféle terrorista kapcsolat nélkül készül a korábban elhatározott merényletre és egy átlagos állampolgár életét éli). A teljes biztonságnál tehát csak kisebb fokú védelmet képes adni bármely szervezet, így azonban a szakemberekben is felmerül a kérdés, hogy mi az a biztonság és a jogkorlátozás között felállítható arányosság, amely az adott társadalmi környezetben elvártnak tekinthető. E kérdés megválaszolása természetesen további kutatásokat igényel, különösen az alapjogok korlátozásának azon területén, amely a titkosszolgálati eszközök magánéletbe történő beavatkozásának mértékével foglalkozik.

Felhasznált irodalom:

- ACKERMAN, S. és ROBERTS, D.: Obama presents NSA reforms with plan to end government storage of call data; The Guardian Online 2014.
- BABOS Sándor: Titkos felderítés a generációk tükrében; Szakmai Szemle 2018/4.
- BALOGH László Levente: Állam és erőszak; Politikatudományi Szemle, 2011/1.

²³ BABOS Sándor: Titkos felderítés a generációk tükrében; Szakmai Szemle 2018/4. pp. 17-26. https://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2018_4_szam.pdf (Letöltés ideje: 2022. 03. 05.)

²⁴ Például: ZALAI Noémi: Új típusú kihívások: generációváltás a nemzetbiztonsági szolgálatoknál; Nemzetbiztonsági Szemle 2016/1.

- GÁL István László (Szerk.): Nemzetbiztonsági szakági jogi alapismeretek; NKE, Budapest, 2018.
- WOLF, Thomas: The origins of the BND and "official history" in Germany; Selected Lectures of the German Historical Institute Moscow, 2020.
- ZALAI Noémi: Új típusú kihívások: generációváltás a nemzetbiztonsági szolgálatoknál; Nemzetbiztonsági Szemle 2016/1.
- A „Watergate botrány” Kongresszusi Jelentése, 1974.
- UK Telecommunications Act 1984.
- UK Security Service Act 1989.
- UK Intelligence Services Act 1994.
- USA National Security Act 1947.
- USA Central Intelligence Agency Act 1949.
- USA Freedom Act 2015.
- USA Patriot Act 2001.
- USA Executive Order 11828
- USA Executive Order 11905
- USA Executive Order 12036
- USA Executive Order 12333
- Weimar-i Alkotmány